

Musikalsk blikk på psykologihistorien

Hroar Klempe | Fra opplysning til eksperiment Om psykologiens oppkomst fra Wolf til Wundt Fagbokforlaget 2008

Hroar Klempe - førsteamanuensis i psykologi og tidligere musikkprofessor - problematiserer aksepterte sannheter om psykologiens historie, og trekker fram en rekke personer som har blitt skjøvet til side av den empiriske snøplogen som fosset frem i faget.

TEKST

: Ivar A. Bjørgen

PUBLISERT 5. mars 2009

Tittelen på denne boken maner naturlig fram et av de mest kjente sitater i psykologien, Hermann Ebbinghaus' innledning til sin lærebok, Abriss der Psychologie: «Die Psychologie hat eine lange Vergangenheit, doch nur eine kurze Geschichte», Psykologien har en lang fortid, men en kort historie. En grunn til at sitatet huskes så godt i Norge er at Ebbinghaus' bok i sin tid var pensum i psykologi til forberedende prøve. Da Anathon Aall i 1909 etablerte Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo, var det nettopp fra Ebbinghaus' laboratorium i Halle han kom, medbringende diverse vitenskapelig utstyr og i tillegg denne boka, som nettopp var publisert (1908). Så vidt jeg vet, ble den aldri oversatt til norsk, så kommende norske akademikere måtte lese tysk.

PSYKOLOGIENS ORKESTER: Som tidligere professor i musikk skriver Hroar Klempe en psykologihistorie som minner om en konsertkritikk. Han bidrar med nye vurderinger av dirigenter, solister, samspill og klanger. Illustrasjonsfoto: YAY Micro

Gamle lærebøker

Bøker varte lenge den gang. Forgjengeren, Monrads lærebok, varte henimot 50 år, og etterfølgeren, som kom i 1927, skrevet av den første professor i faget, Harald Schjelderup, hadde vart i femti år da den i 1977 ble revidert av Brøgger og Bjørgen. Deretter besto den i enda noen år. En skulle ikke tro at det nettopp i løpet av denne perioden skjedde så mye dramatisk i faget vårt.

Men tilbake til Ebbinghaus; hans påstand er avhengig av hvordan en definerer fag og vitenskap. Ebbinghaus skapte selv historie gjennom å vise at det var mulig å gjennomføre eksperimenter på et av de eldste av psykologiens områder, hukommelse. Men skulle emnets historie derfor dateres til 1885 (året da Ebbinghaus publiserte *Über das Gedächtnis*) eller 2000 år tidligere (Aristoteles' *De memoria et reminiscencia*)?

Det er her Hroar Klempe's bok er aktuell. Forfatteren var tidligere professor i musikk, men er nå instituttstyrer ved Psykologisk institutt i Trondheim. Klempe kommer altså til faget fra et felt som i dag ikke blir spesielt forbundet med psykologi, men som ble det for 2500 år siden - og, som han selv dokumenterer, ble det i stor grad for et par hundre år siden. Også tematisk endrer altså faget seg! Nå er det oppbruddstider, og Klempe's bok kommer midt i oppbruddet.

Nytt perspektiv

Jeg ser på forskning som læring, og vi lærer forhåpentlig stadig, det gjelder også læring om læring, og altså forskning. Før den andre verdenskrig var det tysk/østerrikske miljøet sentrum for slik læring. Både Europa og resten av verden kom dit for å lære, til

Göttingen, Berlin, og altså til Halle. Gjennom Klempes bok skapes enda en tilknytning til Halle, Johan Christian Wolf, som her trekkes fram som fagets nestor, kom også fra Halle!

Med musikken som bakgrunn bringer Klempe oss inn i en psykologisk verden som jeg ikke har vært oppmerksom på. Det viser seg at det nettopp var musikken mange av våre store psykologer hadde felles. Jeg visste litt om at for eksempel gestaltpsykologene Von Ehrenfels, Wertheimer og Köhler hadde sin fenomenologi og sine tanker og teorier fra musikkens opplevelsesverden. Men at en mann som Wundt vandret rundt med musikalske ører, var overraskende. Interessant nok kommer denne boka midt i en tid da tidevannet kanskje er i ferd med å snu, bort fra den angloamerikanske dominans og tilbake til Europas strender, slik de så ut før verdenskrigen skjøv faget over til den andre siden av Atlanterhavet.

Wolf, ikke Wundt

I dette perspektivet er det nøytrale innsynet fra musikken et fint korrektiv. Hvem har vel blitt kjent med estetikerens Baumgarten etter å ha lest psykologiens historie? Men logikken er klar, estetikken trenger språk og begreper - musikk må forankres i psykologisk erkjennelse, og etter hvert i en psykologisk begrepsverden - og her har vi noe av forklaringen på Klempes faglige motivasjon. Men påvirkningen går også den andre veien; psykologien må kanskje lytte til musikken for å finne fram til kategorier og begreper som er nødvendige også på andre områder av faget.

I Klempes bok fremtrer Johann Christian Wolf som grunnlegger innenfor psykologien lenge før Wundt, og i tillegg trekker forfatteren fram en rekke personer som har blitt «glemt», eller i hvert fall skjøvet til side, av den empiriske snøplogen som fosset frem i faget. Også Norge blir med i restaureringen: Holberg og Ibsen har vel de fleste akseptert som norske bidrag til psykologien, men Klempe får med også Welhaven og Wergeland - uten å bli nasjonalist av den grunn.

Pretensiøst

Klempe beskriver hvordan tittelen på boka endret seg bort fra arbeidstittelen *Den glemte psykologiens historie*, som han etter hvert fant altfor pretensiøs, siden det jo godt kan være mange glemte røtter. Men hvis han tror at den endelige tittelen, *Fra opplysning til eksperiment*, er mindre pretensiøs eller mer nøytral, så tar han feil. Signalet som sendes, kan også tolkes slik: Det har gått utforbakke med faget, fra et opplyst og åpent kulturlandskap har det blitt fastlåst i naturvitenskapens maktgrep og blitt låst fast til arbeidsmetoder som nok kunne brukes der de kom fra, men som kanskje ikke alltid passet for vårt finmaskede tema. Nei da, han sier det ikke slik, han fremtrer både beskjedent og forsiktig, men det ligger noe i tittelen som kan være litt avslørende. Kan målsettingen rett og slett være å gjenopprette psykologien som vitenskapen om bevisstheten?

To psykologier

Behaviorismens grunnlegger John B. Watson har i en artikkel fra 1934 gitt en spennende analyse av den samtidige situasjonen i Tyskland. Han beskriver to psykologier - den tysk/østerrikske og den nordamerikanske. Noen hovedpunkter fra hans analyse er interessante:

Den tyske psykologi hadde på det tidspunktet leget sårene etter blant annet striden om tenkning uten bilder og lært noe vesentlig fra oppgjøret med behaviorismen og intelligensforskningen: De var kritiske til såkalte objektive data og problematiserte dem. Gruppetata måtte ikke dekke over betydningen av å studere individuelle data, unntakene kunne være vel så interessante. Like skårer på en test var ingen garanti for like prosesser og lik tenkning. De nøyde seg ikke med å kunne predikere, men ønsket å gå videre for å forstå. De fortsatte interessen for fenomenologiske betraktninger av relasjoner og helheter. De nøyde seg ikke med beskrivelser av de rent fysiske forhold ved eksperimenteringen, men ville vite hvordan situasjonen ble opplevd av personene. På den måten gjorde de det samme som atferdsforskerne, men de fortsatte videre for å forstå fenomenene. På mange måter kan en kanskje si at de tok med seg «fortiden» i Ebbinghaus' metafor inn i «nåtiden» og bygget videre på begge deler.

Det er altså ingen overraskelse når vi nå igjen står oppe i en strid som kan endre fagets arbeidsmåter. Aaro Toomela har i en helt ny artikkel tatt opp tråden fra Watson og gir en overbevisende bekreftelse på at den tilnærmingen Watson beskriver som den nordamerikanske, fortsetter, og at den nå dominerer. Denne modellen styrer så vel publisering som kriterier for dokumentasjon. Dette er ikke nødvendigvis verken korrekt eller nyttig for faget.

Anmelder

Jeg har lenge etterlyst et «bo-oppgjør» mellom den filosofiske tradisjonen vi mer eller mindre forlot på 1800-tallet, og etableringen av en vitenskapelig psykologi som siden den gang har preget både forskningen og anvendelsen av faget. Det kan være mye å vinne på å grave fram igjen verdipapirene fra den gang, det viser Klempe!

Det ligger mye nitid arbeid bak denne boken, og mye historisk stoff kommer fram igjen. Dette er i seg selv en god grunn til å lese. Men enda mer fascinerende er det å se psykologien i det musikalske perspektivet, som en slags musikk-kritisk anmeldelse av en konsert med ny dirigent, en rekke nye solister på ulike instrumenter, deres samspill og klang. Og verkene som spilles, er sentrale - så spør det bare om publikum i konsertsalen forstår kritikken. Når Klempe skriver om musikk i Adresseavisen, faller jeg ofte av lasset, men i motsetning til musikkanmeldelsene hans er denne boken ganske lettlest. Den er herved anbefalt. u

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 46, nummer 3, 2009, side 278-279

TEKST

: Ivar A. Bjørgen

